

досвіду добродесного життя; здатністю до постійного самовизначення себе в якості морального суб'єкта, самоідентифікацією. На переконання Рікера (Рікер, 1995), «лише суб'єкт, здатний оцінювати власні дії, формулювати свої переваги, пов'язані з предикатами «хороший» або «поганий», а значить, здатний спиратися на ієрархію цінностей в процесі вибору можливих дій, лише такий суб'єкт може визначати самого себе» (с. 40).

Виокремлюють сукупність універсальних моральних основ, що відтворені майже у всіх культурних спільнотах світу (Haidt, 2012):

1) турбота / нанесення шкоди – ця фундаментальна засада базується на здатності людини співпереживати іншим людям; вона лежить в основі таких чеснот, як доброта, дбайливість;*

2) чесність / шахрайство – ця засада відображається в прагненні людей до рівності у всьому – від соціального статусу до розподілу ресурсів;

3) вірність / зрадливність – на цій засаді базується почуття патріотизму та самопожертвування заради групи;

4) влада / безладдя – ця засада лежить в основі лідерства та послідовництва, зокрема в питаннях поваги до законної влади та соціокультурних традицій;

5) благочестя / деградація – ця засада лежить в основі поширеного в усьому світі твердження, що тіло людини є храмом, який може бути саплюжений аморальними думками, намірами або діями;

6) свобода / пригнічення – ця засада виявляється у глибокій незадоволеності людей ситуаціями пригнічення їхніх прав та домінуванням сильніших. Саме незадоволеність авторитарним управлінням та тиском влади на громадян змушує їх об'єднуватися для відстоювання своїх прав.

Вказані вище моральні засади є ціннісними орієнтирами, що існують не тільки в колективній свідомості певної культурної спільноти, а й на рівні індивідуальної свідомості також.

Література

1. Рікер, П. (1995). *Герменевтика. Етика. Політика*. М.: КАМІ.

2. Blasi, A. (2009). The moral functioning of mature adults and the possibility of fair moral reasoning. In D. Narvaez & D. K. Lapsley (Eds.), *Personality, identity, and character: Explorations in moral psychology* (pp. 396–440). New York: Cambridge University Press

3. Haidt, J. (2012). *The Righteous Mind: Why Good People Are Divided by Politics and Religion*. New York: Pantheon books.

4. Lapsley, D. (2016). Moral Self-Identity and the Social-Cognitive Theory of Virtue. In J. Annas, D. Narvaez & N. E. Snow (Eds.), *Developing the Virtues: Integrating Perspectives* (pp. 34–68). N.Y.: Oxford University Press.

5. Moshman, D. (2005). *Adolescent psychological development: Rationality, morality, and identity*. Mahwah, NJ: Erlbaum.

6. Rest, J. R. (1983). Morality. In P. Mussen (Series Ed.), J. Flavell & E. Markman (Eds.), *Handbook of child psychology* (Vol. 3. Cognitive development, pp. 556–628). New York, NY: Wiley.

Федорченко Т.Є., м. Київ

ТРЕНІНГОВА ТЕХНОЛОГІЯ З ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ УРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ 7 – 9 КЛАСІВ

У статті представлено особливості впровадження у закладах загальної середньої освіти тренінгової технології з формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій 7-9 класів. Визначено ключові поняття досліджуваної проблеми, висвітлено структуру і зміст тренінгових занять, визначено їх ефективність.

Сучасна освіта повинна готувати людину, яка здатна жити в надзвичайно глобалізованому і динамічно змінному світі, сприймати його мінливість, як суттєву складову власного способу життя. Глобалізація, трансформаційні процеси та сучасна інформаційна сфера обумовлюють включення людини в дуже складну систему суспільних взаємовідносин, вимагають від неї здатності до нестандартних і швидких рішень. Тільки інноваційна за своєю сутністю освіта може виховати людину, яка керується в житті власними знаннями і переконаннями, є всебічно розвинутою, самостійною, самодостатньою, успішною просоціальною особистістю.

Згідно вимог Нової української школи: ефективним у сучасній освіті є використання нових альтернативних освітніх практик, наприклад, ділових і навчальних ігор, табірних зборів, квестів, проектної роботи, тренінгів, зустрічей із цікавими людьми.

Формування просоціальної поведінки у підлітків від 11 до 15 років є особливо важливим, оскільки вони перебувають у перехідній віковій стадії: від дитинства до юності, від незрілості до зрілості, в результаті якого виникає новоутворення – «самовизначення».

Отже, ми беремо до уваги визначення ключових понять співробітниками лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя у контексті зазначеної теми:

- *просоціальна поведінка* – система дій та вчинків особистості, зумовлена свідомим прийняттям соціально значущих норм і цінностей, прагненням конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності, несприйнятливостю до ризикованих способів суб'єкт-суб'єктних взаємодій, здатністю до самореалізації у різних видах соціально значущої діяльності;

- *формування просоціальної поведінки підлітків* – цілісний процес, спрямований на забезпечення необхідних організаційно-педагогічних умов для свідомої інтеграції учнями соціально-значущих норм і цінностей, розвитку відповідних рис, якими має володіти просоціальна особистість формувати прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні і групові суперечності стимулювання, участі дітей у соціально-значущій діяльності та спонування до внутрішнього діалогу для прийняття особистісно значимого для учнів вибору моделей поведінки;

- *підлітки уразливих категорій* – це особи 11-15 років, які за обтяжливих обставин свого життя швидше від однолітків піддаються дії негативних факторів оточуючого середовища, що може спричинити нерозуміння ними значущості соціальних цінностей і правових норм, несформованість навичок асертивності, вмінь конструктивної взаємодії, прагнень брати участь у благочинній діяльності.

Згідно нашого дослідження підлітки уразливих категорій це діти: діти-сироти або діти з неповних родин, зокрема, з сімей загиблих воїнів АТО; діти з родин заробітчан; діти з тимчасово переміщених родин; діти з родин

«чорнобильців»; учні з родин, які опинилися у складних життєвих обставинах (СЖО) (пияцтво, алкогольна чи наркотична залежність одного або двох батьків; складний матеріальний стан родини, зокрема, через втрату батьками роботи; складний стан здоров'я одного або декількох членів родини) та ін.

У виховній роботі закладів загальної середньої освіти з підлітками уразливих категорій тренінгова технологія є найбільш ефективною і сучасною методикою з формування просоціальної поведінки. Ми розглядаємо тренінг як найефективнішу модель включення особистості в міжособистісне спілкування, діяльність у широкому розумінні цього слова, які спрямовані на самопізнання, розвиток, саморозвиток та самовдосконалення особистості, здатної до самоактуалізації власного потенціалу в різних сферах.

Ураховуючи вищезазначене, у практику роботи закладів загальної середньої освіти було впроваджено тренінг «Обери своє майбутнє».

Загальна мета тренінгу: заострення уваги підлітків на понятті просоціальної поведінки, формування свідомого ставлення до людських чеснот, сприяння розвитку якостей просоціальної особистості, вміння вирішувати групові суперечності, працювати в групах, оцінювати інформацію, виховувати почуття відповідальності за свої вчинки та дії, формування соціально активної особистості.

Завдання стали: фіксація уваги підлітків на особливостях просоціальної поведінки, розвитку якостей просоціальної особистості; вміння будувати конструктивні відносини в групі, прагнення до діалогу, формулювання власної думки, вміння аргументувати й дискутувати; сформувати власні життєві цінності, прагнення життєвого успіху, успішної реалізації життєвих цілей; передбачення позитивних і негативних наслідків своїх вчинків і дій; гальмування поведінкових тенденцій підлітків, що мають асоціальну спрямованість; створення умов для розкриття особистістю своїх позицій, емоцій в атмосфері взаємного прийняття, безпеки та підтримки; декларування ціннісного ставлення до соціального оточення і до себе, моделювання і розв'язання життєвих проблем.

Основні поняття тренінгу: просоціальна поведінка, просоціальна особистість, формування просоціальної поведінки, емпатійність, доброзичливість, турботливість, толерантність, довірливість, чуйність, альтруїстичність, рефлексивність. *Цільова група:* підлітки 7-9 класів.

За результатами проведення занять учасники тренінгу мають *знати:* знати і розуміти сутнісні особливості просоціальної поведінки; мати обізнаність щодо якостей, притаманних людині з просоціальною поведінкою; значущість просоціальної поведінки для самої людини і суспільства; знати і розуміти роль становлення громадянина-патріота, готового самовіддано розбудувати Україну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу; соціально прийнятні норми поведінки, навички ефективного спілкування, асертивної поведінки, конструктивної взаємодії з оточуючими та ефективного вирішення конфліктів; усвідомлювати необхідності запобігання насильства та агресивних стосунків у сім'ї та школі; переконання та цінності, які сприяють самомотивації, позитивній життєвій перспективі; навички саморегуляції та самоконтролю;

вміти: працювати в команді; уміти пояснювати, визначати пріоритетні цінності просоціальної особистості; порівнювати й аналізувати поведінкові прояви, відрізнати добро і зло; дискутувати, аргументувати свою думку, давати власну оцінку подіям і явищам; формулювати і висловлювати власне ставлення до поставлених запитань; пояснювати своє ставлення до визначеного змісту тренінгу; аналізувати проблеми і приймати зважені рішення; критично мислити, налагоджувати взаємодію з іншими; протистояти провокуючим факторам, тиску щодо вживання ПАР з боку соціального оточення; толерантно, ввічливо ставитися до учасників тренінгу.

Важливо зазначити, що заняття проводилися поетапно за відповідною змістовою програмою.

Тренінговий курс складався з шести тематичних модулів: зміст *першого заняття «Просоціальна поведінка – це...»*. Завданням якого було скерувати уваги підлітків на проблемі просоціальної поведінки, формування

відповідального вибору власної позиції в морально-етичних ситуаціях сучасного життя.

Друге заняття «Мій дім – мій захист» – виховувати шанобливе ставлення до батьків, фіксація уваги підлітків па інформації, що сприяє змінам у стосунках в сім'ї, декларування ціннісного ставлення до найближчого оточення і до себе, моделювання і розв'язання життєвих, пізнавальних та соціальних ситуацій.

Третє заняття «Світ навколо мене» – набуття просоціальних якостей поведінки шляхом налагодження стосунків у суспільстві та з однолітками, сприяння створенню атмосфери довіри учасників, толерантності, доброзичливого спілкування, формування у учасників соціально-прийнятих норм поведінки, навичок ефективного спілкування, асертивної поведінки, конструктивної взаємодії, мотивування учасників до позитивних змін своєї поведінки, ставлення до оточуючого середовища.

Четверте заняття «Я керую своєю поведінкою» – формування якостей просоціальної особистості через розуміння важливості усвідомлення думки як основи керування поведінкою та емоціями, розуміння учасників впливу мислення на поведінку та емоції, мотивування учасників до позитивних змін свого ставлення до навколишнього середовища (бути толерантним, вихованим, емпатійним, доброзичливим, допомагати один одному у проблемних ситуаціях).

Зміст п'ятого заняття «Право на життя» – профілактика негативних звичок серед підлітків, формування навичок несприйнятливості до вживання психоактивних речовин, позитивну мотивацію до здорового способу життя, уміння протистояти провокуючим факторам соціального оточення, мотивування до позитивних змін у своїй поведінці, формування просоціальних якостей поведінки.

Зміст шостого заняття «Моє майбутнє» – формування просоціальної поведінки підлітків через переосмислення переконань та цінностей, набуття відповідних життєвих навичок, спонукання учасників замислитися над своїм

майбутнім, фіксація уваги на важливості усвідомлення відповідальності за свої дії та вчинки.

Отже, впровадження тренінгової технології з формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій - це перш за все форми і методи роботи, спрямовані на активну позицію педагога передбачати фіксацію уваги дітей на просоціальних імперативах, сприяння виробленню ціннісного ставлення до суспільства, природи, соціального оточення і до себе, демонстрацію бажаних поведінкових актів, стимулювання особистості до здійснення вчинків, корисних їй та оточенню. А також гальмування тих її поведінкових тенденцій, що мають асоціальну спрямованість та навчання об'єктивному й коректному самооцінюванню вчинків. Цільовими орієнтирами формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій є сприяння свідомій інтеріоризації ними соціально значущих норм і цінностей, набуттю якостей просоціальної особистості (*емпатійність, доброзичливість, турботливість, довірливість, толерантність, рефлексивність, чуйність, альтруїстичність*), формуванню прагнення і вміння конструктивно вирішувати міжособистісні та групові суперечності; стимулювання участі підлітків у соціально значущій діяльності та спонукання їх до прийняття вільного вибору соціально значущих моделей поведінки.

Література

1. Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В. Формування просоціальної поведінки підлітків уразливих категорій у загальноосвітніх навчальних закладах: до проблеми дослідження / Валентина Кириченко, Валерія Нечерда, Тетяна Тарасова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Безлюдний О. І. (гол. ред.) та інші]. – Умань: ФОН Жовтий О. О., 2017. – Випуск 56. – С. 167–174.
2. Лозиця В. Г. Протиріччя підліткового віку // Психологія і педагогія: основні положення: навч. посіб. / В. Г. Лозиця. - К.: Академвидав. - 2001. - 271 с.
3. Технології формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища : посібник / В. Оржеховська, Т. Федорченко. – Черкаси: Чабаненко Ю., 2016. – 194 с.
4. Федорченко Т. Є. Тренінгова технологія – як основа корекційної роботи з неповнолітніми з девіантною поведінкою / Тетяна Федорченко, Марія Микитенко //

Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Безлюдний О. І. (гол. ред.) та інші]. – Умань: ФОН Жовтий О. О., 2017. – Вип. 57. – С. 215–223.

5. Формування просоціальної поведінки учнів в умовах превентивного виховного середовища загальноосвітнього навчального закладу : монографія / Кириченко В. І., Єжова О. О., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В., Демянчук О. Л. – Терно-Граф, 2016. – 244 с.

Харченко Н. В., м. Київ

СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО В ОСВІТІ: ПЕРЕВАГИ ТА МОЖЛИВОСТІ

У статті розглянуто сутність соціального партнерства у сфері освіти між різними соціальними інститутами, розкрито переваги соціального партнерства, можливості, які відкриваються перед закладами освіти та громадськими організаціями, визначено засади, на яких має базуватися співпраця між партнерами.

Питання партнерства як однієї з необхідних умов сталого розвитку суспільства було актуалізовано ще з кінця ХХ століття. У 1992 році на конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку (Rio Earth Summit) центральне місце в досягненні сталого глобального розвитку було відведено партнерству між урядами, приватним сектором та громадянським суспільством. Цей підхід отримав подальший розвиток на наступних міжнародних засіданнях з питань народонаселення, міського розвитку, гендерних проблем і соціального розвитку, включаючи останню міжурядову зустріч в Йоганнесбурзі в 2002 році (Теннісон, 2003).

У 2016 році на Всесвітньому економічному форумі в Давосі було представлено звіт «Майбутнє професій» The Future of Jobs», в якому було презентовано результати дослідження на базі 35 компетенцій, які в різних комбінаціях покривають потреби більшості професій по всьому світу та визначено ТОП-10 найбільш затребуваних компетенцій, які будуть необхідні до 2020 року. Серед найбільш затребуваних компетенцій вміння співпрацювати та вибудовувати взаємодію з іншими посідає 5 місце.

Організація економічного співробітництва та розвитку (міжнародна організація, що об'єднує більш ніж 34 країни світу) визначила термін